

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะ
ของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ
Developing of Learning on Trisikkha Principles to Enhance
the Characteristics of Good Citizenship
for Vocational Certificate Students

พระมหากิตติพัฒน์ สิริชัย (ศรีชัย), สายฝน ทองเรือง
Phramaha Kittipat Sirichayo (Srichai), Saifon Thongruang
วิทยาลัยการอาชีพบุรีรัมย์
Buriram Industrial and Community Education College
E-mail: kittipatsrichai@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน และ 3) สอบถามนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ประชากรได้แก่ นักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ลงทะเบียนเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม 20000-1501 จำนวน 131 คน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ จำนวน 29 คน โดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบประเมินสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที่ t-test

ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ค่าเฉลี่ย 3.90 โดยรวมอยู่ในระดับมาก
2. มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ค่าเฉลี่ย 3.99 โดยรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้, หลักไตรสิกขา, คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

Abstract

This purpose of this research were: 1) evaluate the characteristics of good citizenship 2) for comparison Academic achievement before and after study and 3) inquire students are satisfied with the learning management according to the Trisikkha principles. The population includes vocational certificate students registered to study civic duties and morals 20000-1501, totaling 131 people. The sample group includes diploma student Business computer department, 29 people by group random sampling. The tools used in the research are learning management plan good citizenship assessment pre-study and post-study tests and a satisfaction survey questionnaire statistics used in data analysis include percentage, mean, standard deviation, and t-test.

The research results found that:

1. Learning management according to the Trisikkha principle the characteristics of good citizenship with an average of 3.90, overall at a high level.
2. There was a higher academic achievement after studying than before studying, with statistical significance at the .05 level.
3. Students were satisfied with the learning management according to the Trisikkha principles, with an average of 3.99, overall at a high level.

Keywords: Learning Management, Trisikkha Principles, Characteristics of Good Citizenship

1. บทนำ

การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและการจัดการศึกษาจำเป็นที่จะต้องสร้างการเรียนรู้องค์รวม เพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสมดุลถึงพร้อมด้วยปัญญา ภายในและปัญญาภายนอก (วิเชียร ไชยบัง 2561: 4) การจัดการเรียนการสอนเพียงให้เกิดความรู้ระดับความจำ จำเรื่องที่ฟัง จำสิ่งที่อ่านตามที่เคยเน้นไว้ในหลักสูตรดั้งเดิมที่อิงเนื้อหา ไม่เพียงพอในการพัฒนาคนในยุคนี้ เพราะเนื้อหาทั้งหลายหรือข้อมูล ในปัจจุบันเพิ่มขึ้นอยู่ทุกวันซึ่งผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สิ่งที่สำคัญ คือ ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้เรียนมีกระบวนการสร้างความรู้ที่สามารถเปลี่ยนข้อมูลมาเป็น

ความรู้ของตนเองได้อย่างรวดเร็วและเป็นเครื่องมือติดตัวไปใช้เผชิญปัญหา พัฒนาตนเอง สร้างนวัตกรรม พัฒนาอาชีพและร่วมพัฒนาสังคม (สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, 2562: 33)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้นักเรียนได้มีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ตามความรู้ที่ได้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา เป็นการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีการฝึกปฏิบัติให้มีความคิดเป็น ทำเป็น เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง เป็นแนวการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหาและกระบวนการฝึกทักษะ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่ได้เรียนจริง ๆ แล้วพิจารณาให้เป็นประโยชน์ คุณ โทษ ตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้ขึ้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตามความเป็นจริง ซึ่งมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ ขั้นศีล เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ในความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ขั้นกำหนดสมาธิ การปฏิบัติเพื่อดำรงสภาพจิตให้ปกติมั่นคงต่อความงามความดีและขั้นพิจารณาด้วยปัญญา เป็นการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะที่เป็นจริง โดยเน้นการมองเห็นอย่างแท้จริง ไม่ใช่การคาดคั้นวนเอาเองแล้วกำหนดหลักความประพฤติของตน ให้ดำรงความดีไม่เป็นภัยต่อตนเอง และผู้อื่น (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ, 2553: 170) การจัดการเรียนการสอนที่นำปรัชญาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาและกระบวนการฝึกอบรมพัฒนามนุษย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ เป็นการสอนที่ผู้สอนเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมตนเองทั้งทางกาย วาจา ใจและสติปัญญาแล้วพิจารณาผลการปฏิบัติของตนต่อสถานการณ์นั้น จนกำหนดและควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจของตนเองได้ และนำมาซึ่งการพัฒนาปัญญาตามลำดับ (แพรวนภา แพงวาปี, 2557: 65-66)

การสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้รับการศึกษาจึงเป็นหน้าที่หลักของสถาบันการศึกษาอันเป็นปัจจัยที่ทำให้การศึกษามีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ โดยจะเห็นได้จากการกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ ที่มีใจความสำคัญ เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะ ทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคีและร่วมมือผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560: 79) นอกจากนี้พฤติกรรมยังเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นความเป็นปัจเจกบุคคล ในการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึงลักษณะที่ส่งผลสู่การติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ ความรู้สึกลับถือตนเอง ความสามารถ แรงจูงใจ ปฏิบัติการในการเกิดอารมณ์และลักษณะนิสัยที่สะสมจากประสบการณ์ชีวิต (Hilgard, 2004: 28) การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวจึงนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจจะมีส่วนร่วมต่อการกำหนดพฤติกรรม แนวคิดหรือทัศนคติของบุคคล

ปัจจัยแนวทางการศึกษาลักษณะของความเป็นพลเมืองดีโดยการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลและการสนับสนุนทางสังคมร่วมด้วยจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและอาจจะทำให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่ที่จะหาแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของชาติได้ (วรรณกร พลพิชัย และจันทรา อู่ยเอ็ง, 2561: 9-18)

จากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ เป็นแนวทางในการที่จะปลูกฝังและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้รายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม โดยให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี คือ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเชื่อมั่นในตนเองและความมีวินัย และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ประสบผลสำเร็จ และเป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อการประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ
2. เพื่อการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน
3. เพื่อการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยการอาชีพบุรีรัมย์ ลงทะเบียนเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม 20000-1501 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ได้แก่ กลุ่มเรียนช่างยนต์ กลุ่มเรียนช่างเชื่อมโลหะ กลุ่มเรียนบัญชี กลุ่มเรียนช่างไฟฟ้ากำลัง กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ กลุ่มเรียนอาหารและโภชนาการ และกลุ่มเรียนช่างกล จำนวน 131 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยการอาชีพบุรีรัมย์ ลงทะเบียนเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม 20000-1501 ภาคเรียนที่ 1 ปี

การศึกษา 2566 ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) การสุ่มแบบกลุ่มด้วยวิธีการจับฉลาก ได้ห้องเรียนกลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ จำนวน 29 คน

3.2 ตัวแปรในการวิจัย ได้แก่ ตัวแปรต้น คือ การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ตัวแปรตาม คือ 1) คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี 4 ด้าน ได้แก่ (1) ความรับผิดชอบ (2) ความซื่อสัตย์สุจริต (3) ความเชื่อมั่นในตนเอง และ (4) ความมีวินัย 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ 3) ความพึงพอใจของนักเรียน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

1. เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อการวิจัยในครั้งนี้เป็นรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม รหัสวิชา 20000-1501 จำนวน 2 หน่วยกิต ใช้เวลาในการเรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ รวม 24 ชั่วโมง ใน 12 สัปดาห์ ผู้วิจัยได้ออกแบบการสอนโดยยึดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2562 มีหน่วยการเรียนรู้ทั้งสิ้น 4 หน่วยการเรียนรู้ จำนวน 4 เรื่อง แสดงผลตาราง

ตารางที่ 1 เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

หน่วยที่	เนื้อหา	จำนวนแผน
1	สถาบันสังคมและสถาบันครอบครัว	2
2	วิถีไทย	2
3	พลเมืองดีในสังคมไทย	4
4	พระพุทธศาสนา	4
	รวม	12

2. แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ลงทะเบียนเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม รหัสวิชา 20000-1501 กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยการอาชีพบุรีรัมย์ จำนวน 1 ชุด เป็นแบบทดสอบแบบปรนัยเลือกคำตอบ 5 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ซึ่งทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้ (Pre-test) และหลังการจัดการเรียนรู้ (Post-test)

3. แบบประเมินนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ แบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

3.4 วิธีการเก็บข้อมูล

1. การประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ลงทะเบียนเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม รหัสวิชา

20000-1501 กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ จำนวน 29 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จากนั้นนำแบบประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างมาตรวจและบันทึกประเมินค่าเก็บไว้เพื่อทำการประเมินพฤติกรรมของนักเรียนที่มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่มีคุณภาพและความเหมาะสม ตามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) ซึ่งมี 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560:67)

4.51 – 5.00	คะแนน	มีค่าเท่ากับ	มีคุณภาพและเหมาะสมมากที่สุด
3.51 – 4.50	คะแนน	มีค่าเท่ากับ	มีคุณภาพและเหมาะสมมาก
2.51 – 3.50	คะแนน	มีค่าเท่ากับ	มีคุณภาพและเหมาะสมปานกลาง
1.51 – 2.50	คะแนน	มีค่าเท่ากับ	มีคุณภาพและเหมาะสมน้อย
1.00 – 1.50	คะแนน	มีค่าเท่ากับ	มีคุณภาพและเหมาะสมน้อยที่สุด

2. แบบทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) มีการใช้แบบทดสอบชนิดปรนัย 5 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ลงทะเบียนเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยการอาชีพบุรีรัมย์ ปีการศึกษา 2566 จำนวน 29 คน จากนั้นนำแบบทดสอบของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างมาตรวจและบันทึกคะแนนเก็บไว้เพื่อดูคะแนนพัฒนาการจัดการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน

3. ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามขั้นตอนในแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ของนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจนครบทั้ง 12 แผน จำนวน 24 ชั่วโมง ไม่นับรวมการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

4. หลังจากการจัดการเรียนรู้ตามเนื้อหาครบทุกแผนการจัดการเรียนรู้แล้วทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test) โดยใช้แบบทดสอบรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมชุดเดิมและตรวจคะแนนพร้อมเก็บข้อมูล

5. ประเมินนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี หลังจากการจัดการเรียนรู้แล้วประเมินค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

5. นำข้อมูลที่ได้จากนักเรียนกลุ่มตัวอย่างไปวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อสรุปผลการศึกษาตามความมุ่งหมายของการวิจัย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์การประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยการอาชีพบุรีรัมย์

หลังจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2. วิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียน ประกาศนียบัตรวิชาชีพ กลุ่มเรียนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยการอาชีพบุรีรัมย์ หลังจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) แบบ Dependent Sample ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3. การวิเคราะห์นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ได้คำนวณค่าเฉลี่ยโดยใช้เกณฑ์การประเมินการแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ยโดยใช้เกณฑ์ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) ซึ่งมี 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560: 67)

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ผลการประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนที่เรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีสำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ แสดงผลตาราง

ตารางที่ 2 การประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนที่เรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

ข้อ	คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1	ความรับผิดชอบ	3.91	.73	มาก
2	ความซื่อสัตย์สุจริต	3.94	.93	มาก
3	ความเชื่อมั่นในตนเอง	3.86	.85	มาก
4	ความมีวินัย	3.88	.75	มาก
ค่าเฉลี่ย		3.90	.81	มาก

การประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 3.90 มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) .81 มีการประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ระดับมากที่สุด ได้แก่ ข้อที่ 2 ความซื่อสัตย์สุจริต และเมื่อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ข้อที่ 1 ความรับผิดชอบและข้อที่ 4 ความมีวินัย ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ข้อที่ 3 ความเชื่อมั่นในตนเอง

4.2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน แสดงผลดังตาราง

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน

คะแนนทดสอบ	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	sig
ก่อนเรียน	40	28.17	1.26	32.143*	.05
หลังเรียน	40	35.93	1.31		

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน จำนวน 29 คน ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.3 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ แสดงผลดังตาราง

ตารางที่ 4 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี	$\bar{X}$	S.D.	ความพึงพอใจ
ด้านบรรยากาศห้องเรียน	4.00	.83	มาก
ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	3.99	.85	มาก
ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียน	3.99	.85	มาก
ค่าเฉลี่ย	3.99	.84	มาก

นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 3.99 มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) .84 แสดงว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านบรรยากาศห้องเรียน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ในระดับมาก ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังต่อไปนี้

5.1 การประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนที่มีการแสดงออกถึงการมีความรู้ความเข้าใจ ความคิดหรือเจตคติและการปฏิบัติตนในทางที่พึงงามต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคมเป็นพลเมืองดีตามความต้องการของสังคม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง สังคมและประเทศชาติ มีคุณธรรมและจริยธรรม ยึดมั่นในศีลธรรมของศาสนาที่ตนนับถือและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคม ดังนั้นผู้วิจัยได้ประเมินคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี มีค่าเฉลี่ย 3.90 มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .81 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ (2552: 7) กล่าวว่า คุณลักษณะของพลเมืองดีตามโครงสร้างของแนวคิดด้านจริยธรรม เป็นคุณลักษณะที่แสดงลักษณะเฉพาะ เพื่อให้เห็นเด่นชัดในด้านหนึ่งและมีความแตกต่างจากจริยธรรมด้านอื่น ๆ ทั้งนี้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านการศึกษาหลายหน่วยงานได้กำหนดโครงสร้างจริยธรรม พร้อมทั้งกำหนดคุณลักษณะของพลเมืองดี ประกอบด้วย 1) ความรับผิดชอบ 2) ความซื่อสัตย์ 3) ความมีเหตุผล 4) ความกตัญญูกตเวที 5) ความอดสาหัส 6) ความสามัคคี 7) ความมีระเบียบวินัย และ 8) ความเสียสละ สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2560: 3-5) กล่าวว่า คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ตามแนวคิดด้านจริยธรรม คุณธรรม ซึ่งมาจากคำสอนทางศาสนา มีทั้งหมด 15 ด้าน ประกอบด้วย 1) มีมนุษยสัมพันธ์ 2) ความมีวินัย 3) ความรับผิดชอบ 4) ความซื่อสัตย์สุจริต 5) ความเชื่อมั่นในตนเอง 6) การประหยัด 7) ความสนใจใฝ่รู้ 8) การละเว้นสิ่งเสพติดและการพนัน 9) ความรักสามัคคี 10) ความกตัญญู 11) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 12) การพึ่งตนเอง 13) ความอดกลั้น 14) มารยาทไทย และ 15) อื่น ๆ ที่เหมาะสมและส่งผลให้นักเรียนนักศึกษาเป็นคนดีและมีความสุข และสอดคล้องกับ Tupper and Cappello (2012: 37-59) กล่าวว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีจะต้องแสดงออกมาในรูปแบบของความภาคภูมิใจในชาติของตน ต้องมีการเคารพเชื่อฟังต่อบทบาทหน้าที่รวมถึงการกระทำที่ถูกกำหนดขึ้นภายในกลุ่มตน ปฏิบัติตัวว่ามีความกังวลต่อประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและต้องปฏิบัติตัวที่แสดงถึงการยอมรับและตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ประกอบด้วย 1) ความรับผิดชอบ 2) ความซื่อสัตย์สุจริต 3) ความเชื่อมั่นในตนเอง และ 4) ความมีวินัย

5.2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน หลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี พบว่า ค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่

ได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา หลังเรียน ($\bar{X} = 35.93$) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X} = 28.17$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 2 ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากผู้วิจัยได้จัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ประกอบไปด้วย ขั้นศีล ขั้นสมาธิ และขั้นปัญญา ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นผลให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ดังที่สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ (2553: 130) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริง แล้วพิจารณาให้เห็นประโยชน์คุณ โทษ ตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้วนำความรู้้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตามความเป็นจริง คือ 1) ขั้นศีล ให้ผู้เรียนเลือกกระทำถูกหรือผิด ในการตอบสนองสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดให้ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติ 2) ขั้นกำหนดสมาธิ การปฏิบัติเพื่อดำรงสภาพจิตให้ปกติมั่นคงต่อความงามความดี โดยทั่วไปบุคคลมีจิตสมาธิอยู่แล้วโดยธรรมชาติ และบุคคลควรฝึกให้เป็นสมาธิด้วย 3) ขั้นพิจารณาด้วยปัญญา เป็นการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามสถานะที่เป็นจริง โดยเน้นการมองเห็นอย่างนั้นจริง ไม่ใช่การคาดค่านวนเอาเองแล้วกำหนดหลักความประพฤติของตน ให้ดำรงความดีไม่เป็นภัยต่อตนเองและผู้อื่น ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาและกรมการศาสนา (2548: 242) ได้สรุปว่า การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วยขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้น ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นศีล (ศีลสิกขา) การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกายและทางวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน ขั้นที่ 2 ขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา) การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติ ให้นักเรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิดและจิตใจ และขั้นที่ 3 ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา) นักเรียนใช้สมาธิ ความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อการแก้ไข พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจและแก้ปัญหาก็ได้ เกิดการเรียนรู้เกิดปัญญาญาณในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง ดังผลงานวิจัยของ บุญเลิศ จิรภัทร์ (2559: 141-148) การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในการพัฒนาผู้เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้เรียนห้องที่ 1 มีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้นมากกว่าห้องที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยของ สุจินตนิท หนูชูสีห์สกุล และคณะ (2564: 1614-1626) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมความสามารถในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสำหรับพระภิกษุnovice ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุnoviceมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้หลังการฝึกอบรมสูงกว่าการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลงานวิจัยของ พระชาญชัย รตโน (ชำนานูบึงแก) และวสันต์ เกษงาม (2566: 19-32) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดการเรียนรู้

แบบไตรสิกขา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/4 ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.3 การประเมิน ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ความพึงพอใจของนักเรียนเป็นความรู้สึกของผู้เรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ปฏิบัติ ความรู้สึกนี้เกิดขึ้นได้จากการตั้งใจให้เกิดการเรียนรู้ รักการเรียนรู้ พึงพอใจในกิจกรรมที่ปฏิบัติ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรับผิดชอบต่อการเรียน ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และคิดค้นหาวิธีการเรียนได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพได้และความพึงพอใจดังกล่าวจะนำไปสู่การมีผลการเรียนที่ดีและบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้ได้ ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา พบว่ามีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 3.99 อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระเกรียงศักดิ์ โชคดีและเกศพรพรรณ พันธุ์ศรีเกตุ คงเจริญ ได้วิจัยเรื่อง ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษาตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาโดยการจัดการกิจกรรมเรียนรู้แบบ WBI สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจินตนิพนธ์ หนูชูสีห์สกุล และคณะ (2564: 1614-1626) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมความสามารถในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสำหรับพระภิกษุ novice ผลการวิจัยพบว่าพระภิกษุ novice มีความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรฝึกอบรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.22) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระชาญชัย รตโน (ชำนานบุญบังแก) และวสันต์ เกษงาม (2566: 19-32) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/4 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาโดยภาพรวมมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาในระดับมากที่สุด

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษา

1. การจัดการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมความเป็นพลเมืองดีระดับที่ดีขึ้น สามารถปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน
2. เนื้อหาในรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีตามการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การสร้างกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกับเนื้อหาและความ

หลากหลายน่าสนใจของกิจกรรม และพฤติกรรมของความเป็นพลเมืองดีให้เป็นการสร้างนิสัยของนักเรียนที่ดีขึ้นได้

3. ครูควรศึกษาคู่มือการใช้ของการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นให้เข้าใจก่อนนำไปใช้ มีการเตรียมเนื้อหา สื่อการเรียนการสอน วัสดุ อุปกรณ์ให้พร้อมและทำความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ทุกขั้นตอน เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้

4. พฤติกรรมความเป็นพลเมืองดี ครูควรศึกษาให้ตรงตามลักษณะอุปนิสัยของผู้เรียนที่จะแสดงออกในสถานการณ์ต่าง ๆ หรือการใช้ชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้และนักเรียนสามารถแสดงพฤติกรรมนั้นออกมาตามความสามารถของผู้เรียน

6.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

1. ควรนำการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาทดลองใช้กับกลุ่มรายวิชาอื่น ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปของผลการวิจัยที่กว้างมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาในการติดตามผลของการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในระยะยาว สำหรับนักเรียนเพื่อจะติดตามและศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

3. ควรศึกษาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ที่เป็นองค์ประกอบอื่น ๆ ที่จะสามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองดีที่เหมาะสมกับสภาพภาพของการเป็นผู้เรียนระดับอาชีวศึกษา บ่งบอกถึงพฤติกรรมในส่วนที่เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2548). แผนปฏิบัติการ โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ประจำปี 2549. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- บุญเลิศ จีรภัทร์. (2559). การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในการเรียนรู้สาระคณิตศาสตร์ ระดับประถมศึกษาปีที่ 6. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 12(2), 141-148.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พระเกรียงศักดิ์ โชคดี และเกศราพรพน พันธ์ศรีเกตุ คงเจริญ. (2563). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษาตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1. วารสารศิลปการจัดการ, 4(1), 152-165.

- พระชาญชัย รตโน (ชำนาญบึงแก)และวสันต์ เกษงาม. (2566). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/4 โรงเรียนน้ำพองศึกษา. **วารสารสันตยาภิวัฒน์ วัดหนองนกกด**, 1(2), 19-32.
- แพรวนภา แพงวาปี. (2557). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาบูรณาการกับ DLP (ทักษะ 7 ส.) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต แบบพอเพียงและเจตคติต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สารเศรษฐศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย.
- วรรณกร พลพิชัยและจันทรา อัยเอ็ง. (2561). การศึกษาความเครียดและวิธีเผชิญความเครียดของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอำเภอเมือง จังหวัดตรัง. **วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช**, 10(25), 9-18.
- วิเชียร ไชยบัง. (2561). **จิตศึกษาพัฒนาปัญญาภายใน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. บุรีรัมย์: โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา.
- สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ. (2562). **DIARY 2020 Active Learning ยุกระดับคุณภาพผู้เรียนเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: พัฒนาการคุณภาพวิชาการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ พ.ศ. 2560**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2560). **แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร.
- สุจินตนิท หนูชูสีห์สกุล ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และไสว พักขาว. (2564). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมความสามารถในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสำหรับพระภิกษุnovกะ. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, 9(4), 1614-1626.
- สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ. (2553). **21 วิธีจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาระบบความคิด**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- Hilgard, R. (2004). **Emergency Psychiatry Randy Hilgard**. New York: McGraw-Hill.
- Tupper, J. A., & Cappello, M. P. (2012). (Re) creating citizenship: Saskatchewan high school students' understandings of the good citizen. **Journal of Curriculum Studies**, 44(1), 37-59.